

МІЖГІРСЬКІ ІНТЕЛІГЕНТИ СТЕПАН ФІГУРА І ЯКІВ ЗАВАЛЬНИЦЬКИЙ

...Одного березневого дня 1939 року в урочищі Тішня поблизу Волового зупинилась крита машина, так званий “чорний ворон”. Відкрились двері і з неї вийшли п’ятеро чоловік із зав’язаними назад руками. Жандарми наказали заарештованим спуститись вниз, до річки. Приречені йшли повільно, роблячи останні кроки. Згодом пролунали постріли...

“Довідаюся страшну річ: у Воловому замордовано д-ра Завальницького та д-ра Фігуру...”, - записав у своєму щоденнику “Щастя і горе Карпатської України” 19 квітня 1939 р. В.Гренджа-Донський.

Степан Фігура втік на Закарпаття, рятуючись від репресій польських поневолювачів. Яків Завальницький прийшов до нас із Східної Галичини. Хоч вони й не були уродженцями Срібної землі, як тоді назвав Закарпаття Василь Пачовський, але віддали йому найкращі роки свого життя. Емігранти – інтелігенти вчили дітей бідних верховинців грамоті, волелюбству, любові до неньки-України. Завдяки їм горяни усвідомлювали, що тільки возз’єднання з Великою Україною маже принести їм щасливе майбуття. В народі їх любовно називали “професорами”. Це ж завдяки їм у 30-х роках на Закарпатті таким високим був національний дух, що визріли умови для створення суверенної Української держави - Карпатської України.

Навколо С.Фігури та ще одного емігранта - доктора Йосипа Дудикевича, який проживав у Воловому, згуртувалась прогресивна інтелігенція Волівської округи. Жилося їм нелегко, бо проугорськи настроєні люди всіляко переслідували їх. Неодноразово вони отримували різного роду погрозливі записки.

Збираючи матеріали для цього нарису, я часто замислювався над відношенням цих борців за свободу до верховинців, їх ставленням до бідного верховинського люду. Слава Богу, що іще живуть люди, які їх пам’ятають. Вчитель-історик М.І.Липей говорить, що і Фігура, і Завальницький були високоосвіченими, високого злету людьми. Михайло Липей тоді був учнем і досі пам’ятає, як Я.Завальницький приносив і дарував дітям книги, олівці, зошити. Крім професійної, він мав вищу музичну освіту. Вчитель-пенсіонер А.І.СубоСа з Синевира до цих пір зберігає свідоцтво про закінчення школи, яке йому виписав С.Фігура. Вабить зір красивий почерк цієї людини. “Коли ми слухали Фігуру, - пригадує Андрій Субота, - хотілось, аби урок не кінчався. Говорив він завжди спокійно, розважливо і голос запам’ятався мені назавжди.

Про Степана Фігуру В.Гренджа-Донський писав, що “був він першорядним педагогом, серед молоді надзвичайно любленим. Третину своєї платні роздавав своїм ученикам, утримував кількох здібних хлопців в інтернаті на свій кошт”. Те ж саме наш видатний земляк пише про Я.Завальницького, який “допомагав, де тільки міг, “роззичаючи” гроші з своєї платні селянам не те що без проценту, але в більшості і сам капітал йому бідні селяни не повертали”. Із сказаного видно, що ці люди користувались великим авторитетом у населення (такого б теперішнім сіячам доброго, розумного, вічного)...

В.Гренджа-Донський був близько знайомий з Фігурою, Завальницьким і Дудикевичем. Кожна зустріч з ними носила діловий характер, особливо в 1939 р. В щоденнику поета і письменника є виписки, датовані 6,7,8 січня, коли він з Хуста приїхав у Волове відсвяткувати релігійні свята і зупинився в будинку Й.Дудикевича (нині там стоматологічна поліклініка). Зустріч друзів була теплою і тоді вони домовились про поїздку в Майдан. У цьому селі вони спричинилися до створення місцевої команди Карпатської Січі. Командантом Волівської Січі був Степан Фігура. Він добре розумів, що вона конче потрібна, бо сусіди-агресори точать зуби на молоду Карпатську Україну.

Варто сказати, що молодь і вчорашні вояки охоче записувались до Січі, в Синевирі, наприклад, було 50 січовиків, Лозянському - 12 і так в кожному селі Волівського округу. За нашими підрахунками до місцевої команди Січі записалось близько 2 тисяч чоловік.

Діяльного Степана Фігуру часто бачили і в інших населених пунктах Волівського округу. До дорученої справи він ставився найсерйознішим чином, як і його товариш Завальницький, котрий був “добрий українець і добрий патріот, населення його обожнювало”, - писав В.Гренджа-Донський. Хоч велетнем останній не був, тим паче, що на одній руці не мав двох пальців і був горбатий. Василь Гренджа-Донський пише, що “він був на тілі з ганчом” (горбатий).

Безпосередньо С.Фігура не брав участі в бою на Красному полі, але був у курсі всіх подій і підготував план оборони і наступу січовиків. 15 березня вони прийняли нерівний бій з фашистами і відступили, а через деякий час у Воловому з'явилися угорські війська і “сабатчапати” (терористи). Колишнім січовикам доводилось скрутно, бо в населених пунктах їх зраджували “мадярони”, аби вислужитись перед новою владою. Згодом С.Фігуру і Я.Завальницького заарештували. В.Гренджа-Донський писав: “...почали під смерть катувати. Крик і зойки було чути на ціле село. Тримали їх майже тиждень і щодня прийшлося терпіти пекельні муки. За останні дні було вже чути тільки слабкі, хрипливі голоси”.

Гортисти були майстрами катувати. Василь Степанович пише, що люди розказували, як під солом'яником С.Фігури знайшли криваву сорочку, в якій були жмути спеченої крові. Селяни констатували, що то була сорочка доктора Степана Фігури. Гонведи, використавши смертний вирок, повертались назад у піднесеному настрої: було чим пожитись. У одного вбитого вони відтяли палець разом з обручкою, другому вибили золоті зуби. Так поводитись на нашій землі “визволителі”, як вони себе називали.

В.В.Петрище з Лозянського, йдучи ранком на роботу, натрапив на чотири трупи. Вони лежали під скелею біля води. Всі були вбиті пострілами в потилицю. Характерний почерк вбивць-фашистів. Однак, розстріляних було все-таки п'ятеро. Один з них був важко поранений і діждавшись, коли жандарми підуть геть, він перебрався через річку і згодом переховувався в Лозянському у Клевця. Федір Грегулич був родом з Пряшівщини. На жаль, його подальша доля невідома.

...Прекрасно вмерти за щастя свого народу. Саме за це віддали своє життя Степан Фігура і Яків Завальницький. Тож ми вічно повинні пам'ятати про них.